

محیط زیست و توسعه: اجرای سیاستهای جدید بانك جهانی

بانك جهانی، در آوریل ۱۹۸۷، درست کمی قبل از انتشار گزارش «آینده مشترك ما» جزوه‌ای را با عنوان «محیط زیست، رشد و توسعه» درباره ارتباط میان رشد اقتصادی، کاهش فقر و تخریب محیط زیست و چگونگی برخورد و اقدامات جدید بانك جهانی در رابطه با اینگونه مسائل تهیه و جهت بررسی در کمیته توسعه^(۳) ارائه داد. گزارش مذکور دو موضوع را مورد تأکید قرار میدهد:

- اهمیت رفع مسائل زیست محیطی در چارچوب سیاستهای کلی اقتصادی و نه صرفاً از طریق پروژه‌های مختلف اجرائی.

- اهمیت و توجه به اثرات رشد جمعیت.

در گزارش کمیته توسعه پیشنهاد شده است که بایستی اقدام مناسبی مشترکاً از سوی کشورهای درحال توسعه عضو، بانك جهانی، و دیگر جوامع توسعه‌ای انجام پذیرد و اگرچه کار روی پروژه‌های جداگانه محیط زیست ضروری است، مدیریت محیط زیست لازم است درون سیاست‌گذاری اقتصادی در همه سطوح دولتی تلفیق گردد. در این گزارش همچنین نیاز برای تلاشی همگانی به رهبری دولتهای کشورهای درحال توسعه و مشارکت آژانس‌های بین‌المللی و دو جانبه و سازمانهای غیر دولتی تأکید بسیار شده است. گزارش مذکور بنحو گسترده‌ای مورد توجه و حمایت وزیران در اجلاس آوریل ۱۹۸۷ کمیته توسعه قرارگرفت.

بهرحال هر دوی این گزارشات نتیجه‌گیریهای مشابهی را در مورد خطوط کلی کار روی مسائل زیست محیطی دربر دارند و در این چارچوب است که بانك جهانی در نظر دارد کار خود را روی اینگونه مسائل توسعه بخشد.

بانك جهانی قبل از تجدید سازمان بانك که اخیراً صورت پذیرفت، مسائل و امور مربوط به محیط زیست را از طریق دفتر کوچکی بنام اداره محیط زیست و امور علمی^(۴) که صرفاً روی اثرات محیطی پروژه‌های گوناگون

تخریب محیط زیست به انحاء گوناگون آن، از آلودگی‌های جوی تا کویری شدن مناطق، در سالهای اخیر توجه روز افزون جوامع بین‌المللی را جلب نموده است. دولتها، مؤسسات بین‌المللی و سازمانهای غیر دولتی همه در یافتن راه حلی جدید برای مسئله‌ای که سلامت اقتصادی و اجتماعی را در سرتاسر جهان تهدید میکند فعال گردیده‌اند.

شورای جهانی محیط زیست و توسعه^(۱) (کمیسیون برانت لندن) در آوریل ۱۹۸۷ گزارش خود را معروف به «آینده مشترك ما»^(۲) منتشر نمود که پس از آن در مجمع عمومی ملل متحد مورد بحث قرار گرفت. نتایج کلی گزارش کمیسیون (برانت لندن) بقرار ذیل است:

- مدیریت محیط زیستی بایستی در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی ملحوظ گردد.

- مشارکت عمومی و دخالت همه بخشهای جامعه در امر محیط زیست ضروری است.

- رشد اقتصادی، کاهش فقر و مدیریت موثر زیست محیطی در بسیاری موارد از اهداف مشترك هستند.

گزارش مزبور نقش مهم سازمانهای بین‌المللی را در این جریان بسیار مورد تأکید قرار میدهد و بیان میدارد آژانس‌ها و ارگانهای مهم بین‌المللی بایستی همکاری و ماهنگی خود را در زمینه توسعه اقتصادی بنحوی گسترش بخشند تا براساس آن نیازهای کنونی و توانائی‌های نسل‌های آینده را در رابطه با توسعه بمخاطره نیفکند.

خصوصاً مؤسسات مالی چند جانبه نقش بسیار مهم و حساسی را دارا هستند. کمیسیون برانت لندن باتوجه به این امر که بانك جهانی تصمیم دارد برنامه‌های خود را با تمرکز بیشتر روی مسائل زیست محیطی تدوین نماید، اصرار می‌ورزد که بانك برای برقراری توسعه پایانی بایستی تعهدات خود را قوی‌تر ساخته و بانکهای توسعه‌ای منطقه‌ای و صندوق بین‌المللی پول نیز چنین اهداف مشابهی را در برنامه‌ها و سیاستهایشان جای دهند.

بانک تمرکز داشت اداره مینمود. فعالیتهای این اداره علاوه بر بررسی پروژه‌ها در همه مراحل دور پروژه^(۵) شامل آگاه نمودن و برانگیختن توجه پرسنل عملیاتی بانک نسبت به اهمیت مسائل مدیریت اکولوژیکی، فرهنگی و منابع مناطق مربوطه مشارکت در امور عملیاتی جهت معرفی اثرات منفی پروژه‌ها بر محیط زیست بطوری که این مسائل با طرح‌ریزی مجدد یا طرق دیگر رفع گردند. همکاری با برنامه محیط زیست ملل متحد (UNEP) و برنامه توسعه ملل متحد (UNDP) در طرحها و برنامه‌های ارزیابی مسائل محیطی در معدودی از کشورها بود. پرسنل بانک موظف بودند اثرات محیطی پروژه‌ها را بررسی و این بررسیها را در امور اقتصادی و بخشی اقتصاد کشورها مورد توجه و رسیدگی قرار دهند.

در سالهای اخیر عملاً مشاهده میشد این فعالیتهای عمدتاً بلحاظ کمی تعداد پرسنل مربوطه و اثرات قابل توجه برخی پروژه‌های بانک روی محیط زیست کافی نمیباشد.

در این رابطه، در ماه مه ۱۹۸۷، رئیس بانک جهانی اعلام داشت که بموازات پیشنهادات و طرحهای کلی مطروحه در گزارش «محیط زیست، رشد و توسعه» تعداد پرسنل فعال در امور محیط زیست را افزایش و ابعاد جدید و مهمی را در این زمینه‌ها در کار بانک می‌گنجانند در این راستا، واحدهای محیط زیست در هر چهار دفتر منطقه‌ای ایجاد و یک واحد مرکزی محیط زیست، در شاخه معاونت ارشد در امور سیاست‌گذاری برنامه‌ریزی و تحقیقات گشایش یافت، بطوریکه بانک با انرژی بیشتری در این امر فعالیت خواهد داشت و اثرات یکایک پروژه‌ها روی محیط زیست بررسی و پروژه‌های خاصی که مستقیماً در خصوص مسائل و بهبود محیط زیست باشد شناسائی و مطرح خواهد نمود. مضافاً اینکه در امور سیاست‌گذاریها به مسائل محیط زیست توجه بسیار خواهد نمود.

درحال حاضر بانک جهانی به موضوع برطرف نمودن مسائل حاد محیط زیست در مناطق جنوبی صحاری آفریقا (مانند کویری شدن و شوره زار شدن مناطق) خطر نابودی

جنگلهای مناطق استوایی که حیات نباتات و جانوران را تهدید میکند و مسائل منطقه‌ای نظیر آلودگی مناطق مدیترانه‌ای توجه و تاکید خاصی دارد. از کارهای عمده بانک در این زمینه انجام يك سری عملیات ارزیابی در کشورهاست که به شناسائی مسائل مهم اولویت دار و تعیین علل زیان‌آور و طرح سیاستها و برنامه‌های مناسب کمک میکند. سایر ابداعات بانک جهانی در زمینه محیط زیست شامل تهیه یکسری دستورالعمل راهنما بمنظور کمک در جلوگیری از حوادث و بلایای صنعتی نظیر وقوع حوادث مرگبار در مناطق BASEL, CMERNOBYL, BMOPAL، اتخاذ سیاستی برای حمایت از عملیات حفظ تنوع بیولوژیکی، مشارکت در يك نیروی ضربتی برای شناسائی و یافتن راه حلی مناسب در کشورهایی که مناطق طبیعی ذخیره‌ای آب آنان در معرض نابودی قرار گرفته است، مطالعه اثرات سیاستهای قیمت‌گذاری در بخش کشاورزی بر محیط زیست (شامل سوبسیدهای کود شیمیائی سموم و غیره) و تأکید بیشتر بر نقش زنان در مدیریت منابع و توسعه کشاورزی میباشد.

مضافاً کار بانک درخصوص مسائل گسترده محیط زیست از تخریب جنگلها تا گرم شدن هوای کره زمین و اصلاح و توسعه طرحها و اجرای پروژه‌ها تلاشی است برای تطبیق نظریات گوناگون در مورد مسائل علمی و تکنولوژیکی مربوط به بخشها و ادغام بهتر این بررسیها و نظریات در کار و فعالیت بانک. در حمایت از این تلاشها يك مشاور ارشد علمی و تکنولوژی در شاخه معاونت امور پژوهشی و سیاست بخشها در بانک جهانی منصوب گردیده است.

در این رابطه همکاری متخصصین در زمینه‌هایی مانند انرژی، صنعت، و کشاورزی که همواره کمک موثری در کار اقتصادی کشورها بوده است گسترده‌تر خواهد شد بطوریکه بررسیها در امور زیست محیطی را بطور سیستماتیک انجام خواهد داد. لازم است مشاورانی نیز با داشتن دانش علمی محلی در رابطه با هر يك از کشورهای مربوطه استخدام تا مکمل پرسنل محدود و متخصص بانک

در زمینه‌های اکولوژی، جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی (موضوعاتی که عموماً در مسائل محیط زیستی مرکزیت دارند) باشند.

بموازات توصیه کمیسیون برانت لند مبنی بر این موضوع که مدیریت زیست محیطی بایستی در برنامه‌ریزی توسعه‌ای ملحوظ گردد، سیاست جدید بانک جهانی در این زمینه ارائه دستورالعملی است که بدان وسیله امور زیست محیطی بعنوان بخشی از فعالیتهای اقتصادی در بخشهای مختلف کشور محسوب گردد. در این راستا قرار است تا پایان اکتبر ۱۹۸۹، گزارشاتی در مورد مسائل محیط زیست مربوط به هر یک از کشورهای وام‌گیرنده در بانک تهیه تا آن بانک را در اتخاذ سیاستهای مناسب هدایت کند. گزارشات مهم در جلسه‌ای باحضور اعضای واحد محیط زیست و پرسنل منطقه‌ای مربوطه مورد بحث و بررسی قرار میگیرد. این گروه ماهیت، اهمیت و عوامل بروز مسائل زیست محیطی را بررسی و استراتژیهای کلی برای طرح سیاستها و برنامه‌های سرمایه‌گذاری جهت رفع این مسائل را پیشنهاد میکنند. در مورد موضوعاتی که نیازمند توجه خاص هستند، بانک باتفاق کشور وام‌گیرنده مذاکراتی را در چارچوب استراتژی کشورها، و نیز باتوجه به وضعیت اقتصادی و بخشی و فعالیتهای وام‌دهی ترتیب میدهد. تاکنون تعداد بسیاری از این نوع گزارشات تهیه شده است که نتیجتاً بحثهایی را در مورد چگونگی رفع مسائل شناسایی شده مربوطه از طریق عملیات وام‌دهی بانک آغاز نموده است.

گزارشات فوق‌الذکر بایستی تمامی مسائل محیط زیست در هر یک از کشورها را دربرگیرد. مضافاً، در صورت درخواست دولتها، تحلیلهای عمقی از مسائل مهم محیط زیست کشورها بایستی انجام گیرد. انتظار میرود حدود ۳۰ گزارش از این نوع بررسیها طی یک مدت پنجساله با مساعدت UNDP و آژانسهای مالی دوجانبه تکمیل گردد. تعدادی از این بررسیها قبلاً آغاز شده است و بررسیهای انجام شده در فعالیتهای عملیاتی بانک مورد استفاده قرار

میگیرد فی‌المثل یکی از گزارشات بانک درباره آندونزی در رابطه با معدود مسائل مهمی است که در گزارش کمیسیون برانت لند ذکر شده و از جمله میتوان به مدیریت منابع طبیعی در سطح ملی، نابودی جنگلهای استوایی، حفظ نمونه‌های نباتی و حمایت از اکوسیستم‌های مهم و حیاتی اشاره نمود. بررسیهای تحلیلی نیز در سایر کشورها از جمله بولیوی، کاستاریکا، ساحل عاج، هائیتی، لسوتو، ماداگاسکار، نپال، فیلیپین، رواندا و سودان در جریان تهیه میباشند. این تحقیقات در اغلب کشورها عمدتاً روی موضوعاتی مانند تخریب جنگلهای، فرسایش خاک، یا آلودگی هوا که نیازمند اقدام فوری میباشد تمرکز دارد.

در برخی موارد لازم است مسائل زیست محیطی مرتبط در سرتاسر یک منطقه تحت تجزیه و تحلیل قرار گیرد. فی‌المثل برنامه محیط زیست برای مناطق مدیترانه‌ای توسط بانک جهانی، با مشارکت بانک سرمایه‌گذاری اروپا و با همکاری سایر آژانسها (از جمله UNDP) و کشورهای مدیترانه‌ای در جریان تهیه میباشد. در مرحله آماده‌سازی پروژه‌ها، سرمایه‌گذارها جهت کاهش آلودگیهای ناشی از منابع اطراف حوزه مدیترانه، بخصوص مسئله تخلیه فاضلاب و آبهای جاری، و زباله‌های کارخانجات صنعتی و انرژی، نشست نفت کشتیهای نفتکش و امثالهم مورد بررسی قرار میگیرد. با انجام این بررسیها نهایتاً لیستی مشتمل بر سرمایه‌گذاریهای اولویت‌دار همراه با برآورد هزینه‌ها، چگونگی مراحل اجرای برنامه‌های سرمایه‌گذاری میان مدت و بلندمدت و مکانیزمهای تامین مالی آنها تهیه میشود، در مراحل بعدی نقش بانک در کنار فراهم ساختن سایر کمکها، حمایت از اجرای این برنامه‌ها بوسیله تامین مالی سرمایه‌گذارها میباشد.

توجه به مسائل زیست محیطی در عملیات وام‌دهی: حمایت از محیط زیست در وام‌دهی بانک و مذاکرات بانک با وام‌گیرنده ملحوظ میگردد و از این نظر به مسئله محیط زیست از طریق گزارشات موردی که درمورد هر کشور تهیه میشود توجه بیشتر میگردد. فی‌المثل وامهای اعطایی در

بحث نیرو به کشورهای برزیل، کلمبیا، مکزیک مشروط به اسکان مجدد اهالی منطقه‌ای است که در اثر احداث نیروگاه‌های برق در معرض مخاطره خواهند بود و همچنین تشکیل و تجهیز آژانس‌های حمایت از محیط زیست، و توسعه فضای سبز در مناطق مربوطه، پروژه‌های توسعه روستایی که برای کشورهای بورکینافاسو، لسوتو، سومالی و سودان در جریان تهیه است شامل مفادی در مورد مدیریت منابع محیط زیست می‌باشد.

مضافاً، تلاش میشود پروژه‌هایی شناسایی گردد که در عین آنکه هدف آن رشد اقتصادی و کاهش فقر است، مستقیماً در جهت رفع مسائل زیست محیطی باشد. این نوع پروژه‌ها که اخیراً در مراحل گوناگون تهیه هستند شامل پروژه‌های: تأمین آب و کنترل آلودگیها (پروژه فاضلاب در شهرهای پرجمعیت چین و کنترل آلودگی رودخانه‌ها در چین)، توسعه جنگلها در ماداگاسکار و رواندا، کنترل آلودگیهای صنعتی در مکزیکوسیتی و سائوپولو برزیل، مدیریت منابع آب در کلمبیا و مسائل کوچ‌نشینی و مهاجرت در اندونزی است.

در عین حال بانک همچنان تلاش خود را برای کمک به کشورهای درحال توسعه عضو جهت کاهش نرخ رشد جمعیت ادامه میدهد. این امر حائز اهمیت است که میزان فعالیت اقتصادی طی قرن فعلی ده برابر شده و در عین حال میزان جمعیت طی همین دوره به سه برابر افزایش یافته است، در نتیجه: رشد سریع جمعیت در دهه اخیر و مسائل مربوط به محیط زیست حادث گردیده بطوریکه، کیفیت هوا، آب و خاک در اثر جریان افزایش تولید در جهان مختل و نتیجتاً اثرات سوء شدیدی بر اکوسیستم گذارده است.^(۶) نیاز به جلوگیری از آلودگی‌های محیط زیست بر اهمیت مذاکرات بانک با وام‌گیرنده در مورد رشد جمعیت و افزایش اینگونه پروژه‌ها می‌افزاید. این نکته نیز حائز توجه است که در بسیاری مواقع سیاستهای نامناسب دولت در برخورد با عواقب و نتایج رشد سریع جمعیت، و از طرف دیگر رشد جمعیت به نوبه خود، باعث آلودگی و صدمه به محیط

زیست میگردد.

بررسی پروژه‌ها: جریان سنتی بررسی پروژه‌ها (PRO-JECT - BY - PROJECT) قرار است گسترده‌تر گردد بطوریکه پرسنل بیشتر و قواعد و نظام وسیعتری را شامل گردد. بموازات توصیه‌های کمیسیون برانت لند، تلاشها جهت پیش‌بینی نتایج و عواقب پیچیده اکولوژیکی و محیطی که میتواند ناشی از اجرای پروژه‌های بزرگ توسعه‌ای باشد افزایش مییابد. بطوریکه معیارهای مناسبی جهت جلوگیری از مشکلات احتمالی اتخاذ گردد. در همه مراحل دور پروژه واحد منطقه‌ای محیط زیست اطلاعات مربوطه را بررسی و پرسنل عملیاتی را نسبت به ضرورت اتخاذ معیارهایی برای اجتناب یا چاره‌جویی از عواقب محیطی منفی آگاه می‌سازند. واحد محیط زیست با بکارگیری مهارتهای تخصصی خود حمایت لازم را از پرسنل عملیاتی و مشاوران بانک بعمل می‌آورد و جریان بررسی پروژه‌ها را کنترل میکند.

واحد ارزیابی عملیات بانک نیز به بررسی پروژه‌های گذشته جهت تنظیم پیشنهادات و معرفی الگویی برای عملیات آتی بانک می‌پردازد. موضوعات مورد بررسی شامل مدیریت منابع طبیعی قابل احیاء، وام‌دهی بانک برای توسعه جنگل‌ها قبل و پس از انتشار گزارش «سیاست بخش جنگلها»^(۷) در سال ۱۹۷۷، و اثرات عملیات بانک در برزیل می‌باشد.

مؤسسه توسعه اقتصادی: در سال ۱۹۸۵ مؤسسه توسعه اقتصادی بانک اقدام به توسعه مواد آموزشی برای سمینارها و دوره‌های آموزش در زمینه مدیریت تأمین و ارتقاء کیفیت آب برای مصارف داخلی و مدیریت اراضی و آب در توسعه مستمر کشاورزی نمود. سمینارهایی نیز در سال ۱۹۸۶ و ۱۹۸۷ (در نایروبی) با همکاری UNEP برگزار گردید. در سال ۱۹۸۸ نیز سمینارهای منطقه‌ای در زمینه مدیریت منابع آب و زمین در اردن، کنیا و فیلیپین برگزار گردید.

سازمانهای غیر دولتی: با پی بردن به اهمیت سازمانهای غیر دولتی در جریان توسعه بانک جهانی مساعدت و

جدول شماره (۶): ترکیب بدهیهای دولتی (بلندمدت)

واحد: میلیون دلار

سال	شرح
۱۹۸۲	مجموع بدهیهای بلندمدت دولتی
۱۹۸۳	شامل:
۱۹۸۴	۱- رسمی
۱۹۸۵	شامل:
۱۹۸۶	چندجانبه
۱۹۸۷	IBRD
	IDA
	دوجانبه
	۲- اعتباردهندگان خصوصی

SOURCE: WORLD DEBT TABLES

شماره ۳۶

باورقی:

1- WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT

(شورای جهانی محیط زیست و توسعه در سال ۱۹۸۳ توسط سازمان ملل متحد بمنظور ارائه پیشنهادات و معیارهایی برای رفع مسائل زیست محیطی در بلندمدت تشکیل شد. ریاست شورا را خانم هارم برانت لند (HARLEM BRUNDLAND) نخست‌وزیر نروژ عهده‌دار هستند.

2- OUR COMMON FUTURE

3- DEVELOPMENT COMMITTEE PAMPHLET 14, WORLD BANK, 1987

4- OFFICE OF ENVIRONMENT AND SCIENTIFIC AFFAIRS (OESA)

5- PROJECT CYCLE

۶- اهمیت کاهش رشد جمعیت در ارتباط با حفظ محیط زیست در گزارش جهانی توسعه (WORLD DEVELOPMENT REPORT, 1984) تشریح شده است.

7- FORESTRY SECTOR POLICY PAPER

8- COMMITTEE OF INTERNATIONAL DEVELOPMENT INSTITUTIONS ON ENVIRONMENT

همکاری عملیاتی خود را با اینگونه سازمانها بویژه در کشورهای درحال توسعه، گسترش میدهد. فی‌المثل در منطقه آفریقا، بانک با موسسه منابع جهانی در زمینه بررسی سیاستها در برخی از کشورها بمنظور برقراری ارتباط، خود را با سازمانهای غیر دولتی بین‌المللی نظیر اتحادیه حفظ طبیعت و منابع طبیعی، صندوق جهانی برای طبیعت، موسسه منابع جهانی و انستیتوی بین‌المللی محیط زیست و توسعه نزدیکتر میسازد.

مضافاً، بانک همکاری خود را در زمینه فعالیتهای عملیاتی، سیاست‌گذاری و تحقیقات با آژانس‌های دوجانبه و ملل متحد و سایر آژانس‌های بین‌المللی وام‌دهنده از طریق مکانیزمهایی مانند کمیته موسسات بین‌المللی توسعه درباره محیط زیست^(۸) میافزاید. ■